

УДК 81'25-057.4:378.147.6]:37.091.39:81'25-047.64]](045)
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.72-2.15>

Т. Г. Король

кандидат педагогічних наук, доцент,
докторант кафедри методики викладання іноземних мов
й інформаційно-комунікаційних технологій
Київського національного лінгвістичного університету

КОНТРОЛЬНІ ЛИСТИ ПРОЦЕСУ ВИКОНАННЯ ПЕРЕКЛАДУ ЯК ЗАСІБ КОРИГУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО СТИЛЮ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

Статтю присвячено проблемі оптимізації реалізації контролю в навчанні перекладу майбутніх філологів шляхом зміщення акценту з його констатувальної функції на формувальну. Це своєю чергою вимагає розробки й застосування альтернативних форм та засобів контролю. З одного боку, до них належать самоконтроль, взаємоконтроль й груповий контроль, що корелюють із положеннями особистісно-діяльного й соціоконструктивістського підходів до навчання й контролю перекладу в закладах вищої освіти (ЗВО), та засоби для реалізації підсумкового/рубіжного й поточного контролю – з іншого. До переліку останніх можна цілком правомірно зарахувати контрольний лист процесу виконання перекладу з огляду на його основні характеристики та потенційні функції. Через лінійність й логічність побудови, а також простоту очікуваної реакції студента він видається функціональним засобом самоконтролю процесу виконання перекладу, що дає змогу не лише спрямувати й організувати, а й зафіксувати, оцінити та скоригувати його перебіг. Як відомо, безпосередній процес перекладу представлений сукупністю відповідних етапів: первинної орієнтації, укладення початкового варіанту тексту перекладу / його фрагменту та перегляду й перевірки, успішна реалізація кожного з яких передбачає виконання різноманітних дій у певній оптимальній послідовності. Характер та варіативність послідовності окремих дій, у тому числі й пов'язаних із розв'язанням перекладацьких проблем, властивих певному етапу, детермінують індивідуальний перекладацький стиль студента, що опосередковано свідчить про рівень сформованості в нього перекладацької компетентності загалом і стратегічної зокрема. Застосування контрольних листів процесу перекладу дає змогу не лише закріпити ефективні моделі перекладацької поведінки, а й визначити причини допущених у тексті перекладу перекладацьких помилок, створюючи тим самим умови для подальшої корекції стратегій виконання перекладацької діяльності в майбутньому та підвищення об'єктивності оцінки кожного окремого перекладацького продукту. Для цього необхідно укласти орієнтовну структуру контрольного листа процесу перекладу, що охоплює основні етапи його реалізації й передбачає детальний опис різноманітних стратегій і дій, які використовуються у процесі перекладу як професійними перекладачами, так і студентами-початківцями.

Ключові слова: контроль у навчанні перекладу, самоконтроль, контрольний лист, процес виконання перекладу, розв'язання перекладацьких проблем, пошук інформації, перекладацький стиль, майбутні філологи.

Постановка проблеми. Сучасна методика викладання перекладу переживає бурхливий етап свого розвитку, гнучко компілюючи здобутки в галузі дидактики вищої школи, методики викладання іноземних мов і культур, теорії та практики перекладу. Основною тенденцією в галузі контролю в сучасній освіті є зміщення акценту з його констатувальної функції на формувальну, що вимагає розробки й залучення нових форм і засобів його реалізації. Саме тому неабиякого значення набувають самоконтроль, взаємоконтроль та груповий контроль, покликані доповнити результати гетероконтролю шляхом переосмислення ролі студентів у навчальному процесі та втілення основних положень особистісно-діяльного й соціоконструктивістського підходів до навчання перекладу. Своєю чергою ефективна

реалізація самоконтролю в умовах навчання перекладу у вітчизняних ЗВО вимагає створення відповідних альтернативних засобів. При цьому реалізація самоконтролю в контексті оцінки якості перекладацького продукту передбачає цілком очевидне систематичне застосування студентами традиційних холістичних, аналітичних, ератологічних й комбінованих методів оцінювання якості перекладу, що можуть супроводжуватися різноманітними рефлексивними самозвітами, самоаналізами, перекладацькими коментарями тощо. Тоді ж як реалізація самоконтролю з позицій процесуального підходу видається вочевидь складнішою й потребує подальшого розгляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Неабиякий прогрес у галузі нейролінгвістики, що спирається на об'єктивно високотехнологічні мож-

ливості вивчення процесу перекладу у виконанні різних суб'єктів чи то в лабораторних (W. Lörcher, R.H. Jääskeläinen, C. Séguinot, F. Alves, I.M. Mees, S. Göpferich, J. Fraser, M. Shaeffer), чи то в реальних умовах (M. Ehrensberger-Dow, A. Hunziker Heeb, P. Jud, E. Angelone, H. Riscu, I. Roziner, M. Shlesinger, A. Kuznik, J.M. Verd), спонукає викладачів-практиків до пошуків реальних шляхів контролю й оцінки процесу перекладу як одного з безпосередніх індикаторів рівня сформованості в студентів перекладацької компетентності. Теоретичне підґрунтя у цьому випадку становлять: 1) розроблені моделі процесу перекладу (W. Lörcher, S.H. Heydarian, R.H. Jääskeläinen); 2) укладені алгоритми розв'язання перекладацьких проблем і прийняття перекладацьких рішень (S. Hubscher-Davidson, N. Pavlović); 3) визначені кореляційні зв'язки індивідуально-психологічних особливостей суб'єкта з перебігом процесу і продуктом перекладу (O. Lehka-Paul & B. Whyatt; R. Shaki, A. Kariminia & M. Mahjubi; O.C. Кочубей); 4) з'ясований вплив творчих і когнітивних здібностей на процес та якість перекладу (I. Horvath, G. Bayer-Hohenwarter); 5) уточнені місце та роль емоційного компонента в процесі виконання перекладу (E. Angelone; F. Van Besien; C. Meuleman; B. Davou; B. Dragsted; M. Carl; C. Durieux; Š. Timarová & H. Salaets); 6) виокремлені перекладацькі професійні (M. Carl, B. Dragsted & L. Jakobsen) та навчальні стилі (D. Robinson), що безпосередньо позначаються на специфіці розгортання процесу й якості отриманого внаслідок цього продукту. Саме останній аспект становить неабиякий інтерес із точки зору процесуального самоконтролю загалом та засобів його максимально керованої реалізації зокрема. Одним із таких засобів, що характеризується легкістю в застосуванні й інтерпретації результатів, вважаємо контрольний лист процесу перекладу. Проте, як свідчить здійснений літературний пошук, цей засіб самоконтролю, попри очевидні переваги, майже не застосовується в сучасній методиці викладання перекладу. За винятком його використання як одного з традиційних компонентів перекладацького портфелю з метою здійснення самооцінки рівня сформованості і студентів відповідних перекладацьких навичок і вмінь (Я.Г. Фабрична), що властиво здебільшого мовним портфелям як інструменту саморефлексії про власні досягнення після завершення вивчення дисципліни (S. Cheng) та як одного з компонентів комбінованого методу оцінювання перекладацького продукту (S.-B. Lee), що підвищує легкість у застосуванні й об'єктивність аналітичних шкал оцінювання завдяки експлікації залучених критеріїв.

Мета статті. Саме тому в цій публікації ставимо собі за мету обґрунтувати доцільність та розробити орієнтовну структуру контрольних

листів процесу виконання перекладу студентами, спрямованих на визначення й коригування їхнього чинного індивідуального перекладацького стилю.

Виклад основного матеріалу. Під контрольним листом розуміють зовнішню структуровану когнітивну і мнемічну орієнтовну основу дії, що містить інформацію, необхідну для точного й ефективного виконання поставленого завдання [1, с. 22]. Він передбачає фіксацію наявності перелічених ознак, факту виконання вказаних дій чи спостереження поведінкових реакцій. Тому контрольний лист видається абсолютно придатним для організації самоконтролю студентів за специфікою перебігу власної перекладацької діяльності завдяки простоті й лінійності своєї організації.

Контроль процесу виконання перекладу студентами своєю чергою має зосередитися на таких аспектах, як етапи реалізації перекладу, одиниці перекладу й сегментація тексту, розв'язання перекладацьких проблем і прийняття рішень, стратегії, що для цього використовуються [2, с. 6]. На наш погляд, вони й мають бути відображені в структурі та змісті контрольних листів виконання перекладу, які студенти будуть використовувати з метою самоконтролю й самокорекції власного перекладацького стилю (під яким розуміємо набір типових поведінкових моделей і стратегій, які застосовуються перекладачем у процесі виконання перекладацького завдання). Тому зупинимося на цих аспектах детальніше.

Як і для будь-якої іншої діяльності, теоретично виконання перекладу передбачає наявність чотирьох блоків, а саме: 1) управлінського або орієнтувального (усвідомлення поставленого перекладацького завдання, мотивація й планування діяльності, формулювання вимог до її результатів); 2) робочий або виконавський (власне переклад); 3) контрольний (зіставлення отриманих результатів із бажаними й запланованими цілями); 4) коригувальний (усунення виявлених під час контролю недоліків в отриманому продукті з метою узгодження його з визначеними вимогами) [3, с. 159–160].

Спираючись на результати окулографії (запис руху й зупинки зіниць суб'єкта на друкованих символах, у цьому випадку тексту оригіналу (ТО)), що дали змогу дослідити перебіг конструювання сенсу вихідного повідомлення, та фіксації натискання клавіш на клавіатурі й миші комп'ютера, на якому виконувався переклад, за допомогою програмного додатка Translog User, що відображали перебіг конструювання тексту перекладу (ТП), М. Карлу, Б. Драгстед та А.Л. Якобсену [4] вдалося визначити ключові етапи власне процесу перекладу й укласти перелік основних патернів перекладацької поведінки, властивих кожному з них для професійних перекладачів. Узагальнену інформацію про можливі варіанти розгортання

автоматизованого перекладацького процесу, позбавленого необхідності розв'язувати перекладацькі проблеми, представлено у таблиці 1.

За даними дослідників, фаза першопочаткової орієнтації у професійних перекладачів здебільшого має згорнутий характер, обмежуючись або переглядовим читанням, або читанням лише кількох перших речень чи словосполучень, що вказує на орієнтацію на вузький контекст [4], що абсолютно не властиво перекладачам-початківцям, значна частка перекладацьких проблем яких безпосередньо пов'язана з розумінням та інтерпретацією ТО [5]. Професійні перекладачі, як правило, планують свій переклад з опорою на незначні фрагменти ТО і коригують свій переклад після його завершення, на відміну від студентів-початківців, які схильні не лише ретельно вичитувати ТО на початку, а й перекладати, спираючись на широкий контекст, постійно здійснюючи реверсивне перечитування й коригування [4].

При цьому необхідно застерегти, що вищеузагальнене дослідження не акцентувало на аспекті розв'язання перекладацьких проблем у процесі перекладу, що дещо суперечить поширеному баченню перекладу як безперервного процесу прийняття перекладацьких рішень на основі вирішення різнопланових перекладацьких проблем задля успішного виконання поставленого завдання [6, с. 17]. На думку С. Чень [7, с. 206], розв'язання перекладацького завдання охоплює такі етапи: 1) ідентифікація проблеми; 2) її усвідомлення й формулювання; 3) генерування можливих шляхів її розв'язання/продукування варіантів; 4) оцінка згенерованих розв'язків; 5) прийняття остаточного рішення. І, хоч усі перекладацькі проблеми завжди мають індивідуальний характер, їх

можна умовно поділити на: 1) проблеми, пов'язані з розумінням та інтерпретацією ТО; 2) проблеми, пов'язані з пошуком прийняттого відповідника в мові перекладу; 3) проблеми, пов'язані з належним оформленням текстового повідомлення мовою перекладу з урахуванням стильових, прагматичних та соціокультурних особливостей ТО [6; 5]. Усвідомлення перекладацької проблеми останнього типу, як правило, складно дається перекладачам-початківцям через її розмитість й масштабність [5], а тому потребує окремої уваги в контексті організації самоконтролю.

Усвідомлення перших двох типів перекладацької проблеми відбувається значно простіше й передбачає здійснення інформаційного пошуку з використанням паперових та електронних джерел інформації. За даними К.Т. Хвельплунд [8], на вивчення онлайн-джерел припадає близько 25% реального часу, витраченого професійними перекладачами на виконання перекладу. Інформаційний пошук також вимагає подекуди значно більших розумових зусиль, ніж власне формулювання ТП і його редагування. Він передбачає збір інформації з метою її подальшого аналізу й використання для розв'язання вищезазначених перекладацьких проблем шляхом зіставлення та поєднання з попередньо відомою перекладачеві інформацією [9, с. 4].

Загалом стратегії пошуку інформації поділяють на: 1) стратегії власне збору інформації; 2) стратегії оцінки корисності здобутої інформації [10, с. 49]. Під час виконання перекладу здійснюють пошук таких основних типів інформації: 1) власне лексичної (тлумачення й відповідники в мові перекладу для окремої лексичної одиниці, усталених виразів та їх вживання); 2) іншої мов-

Таблиця 1

**Взаємозв'язок етапів та стратегій їх реалізації в процесі перекладу
(узагальнено за М. Карлом, Б. Драгстед та А.Л. Якобсеном [4])**

Етап перекладацької діяльності	Зміст етапу	типів стратегій, що можуть спостерігатися на цьому етапі
1. Першопочаткова орієнтація (initial orientation)	Первинне ознайомлення й обробка ТО	<ul style="list-style-type: none"> – планомірне вивчаюче читання усього ТО з повним розумінням його змісту; – переглядове читання ТО з розумінням загальної тематики повідомлення; – читання кількох перших речень або навіть словосполучень ТО; – відсутність попереднього читання ТО
2. Формулювання варіанту ТП	Планування та власне формулювання змісту ТО засобами мови перекладу	<ul style="list-style-type: none"> – випереджувальне планування з охопленням вузького контексту ТО (на кілька слів попереду); – випереджувальне планування з охопленням широкого контексту ТО (на кілька речень попереду); – постійне реверсивне перечитування вже перекладених фрагментів ТО; – спорадичне реверсивне перечитування вже перекладених фрагментів ТО
3. Перегляд та редагування (revision)	Внесення правок та коректив у сформульований ТП	<ul style="list-style-type: none"> – внесення правок і коректив у ТП безпосередньо у процесі його продукування; – внесення правок і коректив після завершення продукування ТП; – комбіноване внесення правок під час і по завершенню продукування ТП

ної (синонімічні й антонімічні ряди, граматичні й синтаксичні конструкції та особливості їх відтворення й вживання); 3) фонової (різнопланова фактична інформація, зокрема соціокультурно забарвлена) [9, с. 6].

Емпірично доведено, що для виконання складніших перекладацьких завдань перекладачі використовують різноманітніші стратегії пошуку й спираються на ширший спектр джерел інформації [9]. Вирішення проблем, пов'язаних із розумінням та інтерпретацією ТО, викликає в них найменше труднощів і типово спирається на залучення незначної кількості джерел, зокрема тлумачних словників. Своєю чергою розв'язання перекладацьких проблем, пов'язаних із розумінням та інтерпретацією ТО, є властивим перекладацькому процесу саме студентів-початківців [5, с. 315] і вимагає пошуку власне лексичної інформації. В умовах виконання спеціалізованого перекладу студентами цей пошук здебільшого охоплює двомовні неспеціалізовані електронні словники, значно рідше – спеціалізовані електронні джерела інформації. При цьому їм бракує умінь застосовувати можливості розширеного пошуку в цих словниках або використовувати аналіз паралельних текстів, тоді ж як у професійних колах двомовний словник далеко не завжди вважається джерелом остаточної інформації, а швидше відправної й орієнтувальної, особливо за умови, коли відповідь на поставлене запитання в ньому просто неможливо знайти. У такому разі студенти мають знати, як діяти далі й до яких джерел інформації звертатися. У нагоді мають стати корпуси паралельних текстів, форуми перекладачів, зразки вживання лексичних одиниць у контексті тощо [11]. У такому разі, керуючись характером перекладацького завдання, студенти мають відібрати з поданих вище джерел потенційні варіанти розв'язання цієї проблеми, а вже потім, спираючись на конкретний вузький контекст ТО, синтаксичні, прагматичні й суб'єктивні чинники, обрати остаточно прийнятний варіант перекладу [5, с. 315].

Своєю чергою знаходження іншої мовної й фонової інформації вимагає використання більшої кількості джерел та складніших пошукових стратегій. Ретельність і тривалість пошуку впливають на якість перекладу того фрагменту ТО, що становив перекладацьку проблему. При цьому результати пошуку однієї й тієї самої інформації в одних і тих самих джерелах різними особами не збігаються, адже залежать від загальної ерудиції й аналітичних здібностей окремого користувача, що мають також враховуватися під час контролю й коригування процесу виконання перекладу студентами. При цьому низка емпіричних досліджень переконливо свідчить, що студенти схильні користуватися тими стратегіями пошуку інформації, до яких вони звикли [11]. Тому, якщо

хоча б у контрольному листі процесу перекладу систематично натякати їм і спонукати до застосування альтернативних способів пошуку інформації, шанси на випробування й закріплення таких стратегій стрімко зростають.

Висновки і пропозиції. З огляду на лінійність і логічність побудови контрольного листа у вигляді списку, а також простоту очікуваної реакції студента він видається функціональним засобом самоконтролю в процесі виконання перекладу за умови відтворення в ньому вищезгаданій моделі перекладацької діяльності та специфіки розгортання перекладацьких стратегій, властивих як початківцям, так і досвідченим фахівцям. На нашу думку, це дасть змогу не лише спрямувати й організувати, а й зафіксувати, оцінити та скоригувати перебіг процесу перекладу. Отже, подальший розвиток дослідження передбачає укладення на цій основі контрольний листів процесу виконання різних видів перекладу.

Список використаної літератури:

1. Hales B.M., Terblanche M., Fowler R. & Sibbald W. Development of medical checklists for improved quality of patient care. *International Journal for Quality in Health Care*. 2007. Vol. 20 (1). P. 22–30.
2. Albir Hurtado A., Alves F., Dimitrova B.E., Lacruz I. A retrospective and prospective view of translation research from an empirical, experimental, and cognitive perspective: the TREC network. *The International Journal for Translation and Interpreting Research*. 2015. Vol. 7, No. 1. P. 5–25.
3. Талызина Н.Ф. Суцність діяльностного подходу в психологии. *Методология и история психологии*. 2007. Вып. 4(2). С. 157–162.
4. Carl M., Dragsted B., Jakobsen A. L. A taxonomy of human translation styles. *Translation Journal*. 2011. Vol. 16, No. 2. URL: <https://translationjournal.net/journal/56taxonomy.htm> (Last accessed: 26.08.2020).
5. Obdržálková V. Translation as a decision-making process: an application of the model proposed by Jiří Levý to translation into a non-mother tongue. *“The Art of translation”: Jiří Levý (1926–1967) y la otra historia de la Traductología Mutatis Mutandis*. 2016. Vol. 9, No. 2. P. 306–327.
6. Angelone E. Uncertainty, uncertainty management and metacognitive problem solving in the translation task. *Translation and cognition* / Ed. G.M. Shreve & E. Angelone. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 2010. P. 17–40.
7. Cheng S. Exploring Process-Oriented Translation Competence Assessment: Rationale, Necessity, and Potential From a Problem-Solving Perspective. *Quality Assurance and Assessment Practices in Translation and Interpreting* / Ed. E. Huertas-Barros, S. Vandepitte & E. Iglesias-Fernández. Hershey PA: IGI Global, 2019. P. 199–225.

8. Hvelplund K.T. Translators' use of digital resources during translation. *Journal of Language and Communication in Business*. 2017. Vol. 56. P. 71–87.
 9. Cui Y., Zheng B. Consultation behaviour with online resources in English-Chinese translation: an eye-tracking, screen-recording and retrospective study. *Perspectives*. 2020. P. 1–22.
 10. Wilson T. D. Human information behaviour. *Informing Science: The International Journal of an Emerging Transdiscipline*. 2000. Vol. 3(2). P. 49–56.
 11. Sycz-Opoń J. Information-seeking behaviour of translation students at the University of Silesia during legal translation – an empirical investigation. *The Interpreter and Translator Trainer*. 2019. Vol. 13(2). P. 152–176.
-

Korol T. Translation process checklists as a tool to correct prospective philologists' translation styles

The article is devoted to the problem of the assessment practice optimization in terms of teaching translation to prospective philologists due stressing its formative rather than summative nature. This requires the development and implementation of alternative assessment forms and tools. Self-assessment, peer-assessment and group assessment belong to such forms and correlate with the provisions of social constructivist and personality-and-activity-based approaches to translation teaching and assessment in the establishments of higher education, on the one hand. While alternative assessment tools comprise varied supplementary tools for summative / mid-term assessment and monitoring, on the other. Translation process checklists can be righteously listed among the last ones due to their features and potential functions. Their linear and logical structure as well as simplicity of the intended student's response make them functional tools for translation process self-assessment. They allow not only to direct and arrange translation process but fix, evaluate and correct its flow. Translation process is known to be represented with the complex of relevant phases or stages, including initial orientation, target text drafting and revision. The efficiency of their performance depends on a number of different actions to be taken in an optimal order. Character and variability of some actions order, especially connected with the translation problem solutions special to a particular stage determine students' translator individual style. It indicates indirectly their translation competence acquisition level in general and strategic competence – in particular. Translation process checklists application helps students adopt efficient translation behavior patterns and models as well as find out the reasons for translation mistakes and errors made in the target text, creating in such a way pre-conditions for further translation strategies correction and contributing to higher objectivity of a particular translation product evaluation. Preliminary structure of translation process checklist can be drafted. It should contain major stages of the translation process performance and requires detailed description of varied strategies and actions employed by both professional and novice translators.

Key words: *assessment in translation teaching and learning, self-assessment, checklist, translation performance process, translation problem-solving, information search, translator style, prospective philologists.*